

נאמר של נייר

מסע אל חוג הגדי. מצוקת העולם השלישי והלאה *

האבסורד הסיפורתי של העיתונאי אהרון מגד * עם בורחס העיוור

תרגום

אל קצה הניכור

מעט מאוד מתוך הספרים, אשר ראוי אור בשנות ה-70, יש בכוחם להביא את הקורא לכדי ריגשה אמיתית. ספר מרגש הוא סיפרו של פול תרן האקספרס הפאטאגוני הישן*, שראה אור בתרגומו העברי בימים אלה. זוהי יצירה המצוייה אי שם במחצית הדרך בין רומן אישי ורומן תיעודי. נושא הספר: פול תרן, היוצא בצוקת קפוא של 1978 מצפון-בוסטון, ארצות-הברית, למסע עירובת עד לפאטאגוניה**.

מסעו של תרן ברכבות היבשת, בעידן הסילון, חושף תמונת-מצב מחרידה של תתי-בשת שלמה. עולם, שהוא כוכבי-לכת זר לחלוטין לרוב בני התרבות-המערבית. זה מסע אל מעבר לחוגי-הגדי, ואל אימי מצוקת העולם השלישי. מסע רגיש, ש מחברו רושם מדי לילה, ברכבות ובאכי-סגיות-דרכים, את רישמי-הדרך שלו — מעין רישום המצוקה העולמית.

במוטו, הפותח את הספר, מביא תרן מובאה מרוברט לואיס סמיוונסון המחנך החובבן, המציגה את הגיבור היחיד והיחיד של האקספרס הפאטאגוני הישן: "הרכבת היא היתה פיסת החיים

* פול תרן — האקספרס הפאטאגוני הישן; עברית: נעמי כרמל; הוצאת זמורה ביתן-מודן; 382 עמודים (כריכה קשה). ** חלקה הדרומי של ארגנטינה, לחוף פיאוקיאנוס האטלנטי. איזור בעל אקלים ימי יבש ומשופע ברוחות.

היחידה בכל הארץ המתה; היא היתה השחקן האחד, המחזה האחד שראוי לראותו בתוך שיתוק זה של טבע ואדם...". שמות פירקיה-הספר הינם שמות הרכבות, שבהן עובר תרן את היבשת ותתי-היבשת. הראשונה היא לייק-שווי-בע"ם של בוסטון, שעליה עולה המחבר כדי להתחיל ב"יום מושלם מאין כמותו ליציאה לי-אמריקה הדרומית". מבוססות המושלגות הוא יוצא במסע אל "נפשוה שהיא מעשה של היעלמות, מסע בודד כמורדו של קו גיאוגרפי מצטמק-והולך אל הנשיונל...". ברכבת הראשונה פוגש תרן ב"נדרל", סטודנטית, העוסקת בפילוסופיה מיוזרחת — זן-בודיהיזם וכל השאר. באמצעותה חושף תרן מעט מהגיוון של חברת-השפע האמריקאית.

אחרי הנשייה-מאונס בשיקאגו, ממשיך תרן בקרוני-שינה, ברכבת הכוכב הבודד, והגוף הנשקף מבעד לחלון הוא אחיד (ערי המערב הללו היו בנות-כלי-גיל. היו אלה יישובים הטכונים כפימון של פעילות באפסטיטית: התושבים עברו והתי-פלו, הרסו את המיכנים ששוב לא היו רדושים להם, בנו מיכנים מרובעים חד-שיים ולא מרחו לקשטם כדבר מלבד דג לים. כך עברו הערים על פנינו בזו אחר זו...") עד אשר, לאחר פורסל, מרחק 1,400 קילומטרים משיקאגו, יצאנו סוף-סוף מתקופת הקרח... המסלול הוא, של הכוכב הבודד. הוא המסלול של דרך הבקר האשית צפונה... אותה דרך, ש נדרכה בכלי-כך הרבה מערבוני. התחנה הצפון-אמריקאית הלפני אחרונה היא בפורט-וורת, טקסס.

הרכבת הבאה היא העייט האצטקי מעיר-הגבול לאדרו, מעל לנהר הריני-גרא-נדה: "בשישקפתי דרומה, אל מעבר לנהר, התברר לי שאני מסתכל אל יבשת

אחרת, מדינה אחרת, עולם אחר...". עור למות שונים, כהבדל התהומי שבין לארץ לגואבו-לאדרו המכסיקנית: "המרחק הוא מאתיים מטרים בלבד, אבל ריחה של נואבו-לאדרו כבר עולה. זהו ריח של פריקת-עול; עשן יותר, מדיף נוחח ציילי וכושם זול. באתי מהעיר הנקיה של טכסס ויכולת לראות, כמעט מיד לאחר שעזבתה, את המוני האנשים קצצה הר רחוק של הגשר, את פקקי התנועה, את הצעקות והצפירות. כמה אנשים ממתנינים להיכנס לארצות-הברית, רוכב רק לופ" שים עיניים אל מעבר לגבול, שהוא — הם ידעו זאת — קו-הענייט...".

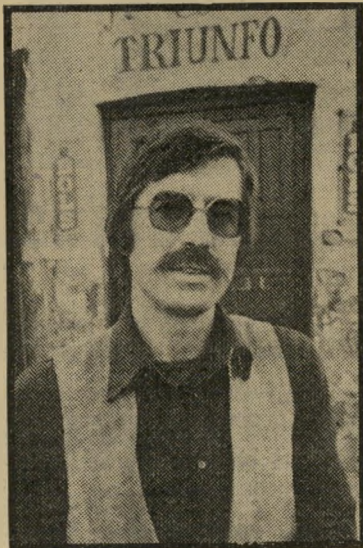
קרונות-השינה של העייט האצטקי, היו קרונות-שינה אמריקאיים ישנים, שרירי לחברת-רכבות שפשטה את הרגל כי-ארצות-הברית. תרן לוגם טאקילה, מס-תבך בפרשיית-הברחה מגוחכת של עיר-בד-הרכבת, ומשוחח על קויאקו, עיר-גלותו וריחתו של ליאון סרזאקי בי-מכסיקו. ברכבת זו קורא תרן של האיש הרזה של דריאל האלמט. תרן, השולט בספרדית, קורא ברכבת את היומון אלי-סול דה סן-לואיס (תהויו-וכוחו בעקבות מופה עזה בארצות-הברית... אחת הסעי-רות הקשות ביותר בתולדות בוסטון. הרב-גרב לי להריש עוד יותר כמו נמלט... כאילו ידעתי מראש שאני נמלט מתהור-וכוחו ומות אל המסע הזה ברכבת שטוי-פתי-שמש...") אחרי האיש הרזה קורא תרן את מילון השטן של אמברו בריו, המגדיר את מסילת-הברזל במילים: "רא-שינה להרבה מיתקנים מכאניים, המאפי-שרים לנו להימלט מן המקום שאנו מצויים בו למקום שאינו משפר את מצבנו בכלל...".

הפרק הבא הוא ברכבת אל-חארוצו, המוליכה לוורה-קרו, עליה עולה תרן בי-מכסיקו-סיטי. בוורה-קרו תרן כמעט שעובר הרפתקה (קירוב לחצות לילה בוורה-קרו, התומרת מנגנת שירי-אהבה אירוניים, הפלאזה הזמה זונות וידידותיות, אהבה בחליפה הלכנה מתארת את היעל-מות בעלה המכסיקאני... ואלמלא ראיתי את עצמי בתפקיד של בותארט, מן הסתם הייתי משתתף בצערה...") פרק זה מור-ליך עדיין את תרן בגבולות השפיות המערבית. למרות העוני והדלדול, המע-רכת האנושית פועלת לה עדיין במונחים ובמושגים הבהירים לבין-התרבות המער-בית.

ברכת-הנוסעים לטאפאצולה קיימת הכניסה לאותו עולם-העד האלמוני והלא מוכר לנו, כאשר תרן מעלעל בדפי וילסון הסמבל של מארק טוולין, ארץ המרחקים הבלתי-מסתיימים נפתחת לפניו: "היינו על גשר ארוך וארוך, עשוי קורות פלדה, ומתחתינו זרם נהר... זה היה, אם כן, ריו-פאפאלואפאן. מן המדרוך למדתי ש-הפאפאלואפאן ניקו אגן נהר, גדול פי-שניים מכל שטחה של הולנדי...". כאשר שואל תרן, אחרי שעות מסע רבות, את המבקר: "מתי נגיע לטאפאצולה?" תשר-בתו היא, "אולי הלילה...". (אבל להגיע לטאפאצולה לא היה משום הישג גדול. טאפאצולה לא היתה אלא חור. היתה זה, פשוט, המקום שבו עוצרת הרכבת הזאת לעולמים...".

המדינה הבאה בתור היא גואטמלה, שאליה נוסע תרן ברכבת של 7.30 לגר-אטמלה-סיטי. את ההבדל שבין רכבות מכסיקו וגואטמלה, מבהיר המחבר: "הקרנות — ארבעה בסך הכל — היו מתקני-עץ קטנים מאוד ולהם חלונות נדיר-ליים. לא היו זגוגיות לחלונות והעץ לא היה צבוע. המסילה היתה צרה והרכבת כולה נראתה כרכבת בנאי-שעועים מוזי-נח...". כאן מגיע תיאור הפוליטיקה של גואטמלה: "כמשך שתיים-עשרה שנה של-טה בארצם מיסלנה של אנטי-קומוניסטים קנאים — מיסלנה שוכתה לאהדה גדולה מצד סוכנות הביון המרכזית של ארצות-הברית, שעדיין לא הבינה כי אנטי-קומו-

ניסטים קנאים הם כמעט ללא יוצא מהכלל גם אנטי-דמוקראטים קנאים...". על הגוף האנושי מעיר תרן: "בכו הזה, המפתק מבוטון, מצאתי אינדיאנים יחי-פים וילדים מזו-רעב ואיכרים בעלי חוות מבשרת-רע, שכנינים באורך הצי מטר מונחות על ברכיהם...". את גואטמלה-סיטי הוא מתאר כ"מקום אופקי להפי-ליא, הוא כמו עיר המושלת על גבה. הכיעור שלה כמראהו של מי שנתון לאיום...". כאשר הסיבה לאותו איום גרו-רעשי-הארבה של גואטמלה אתם גרו-עיים מן החיוון הזה של יום-הדך...".

סיירי סופר תרן
אנחנו כמו יהושעאלים

ברכת של 7.00 לזאקאפה, קורא תרן את עליות ארתור גודון פים של אר-תור קונן דויל, וגם מוצא זמן לצלם, בעיניו ובעטו, את שותפיו לנסיעה בי-רכבת: "הם לא היו אנשים עניים סתם, אלא אנשים מוכסים, שהבשו כובעים, אבל לא נעלו נעליים...". חניית-ביניים של הרכבת היא בעירה פרוגרסו; אלו-האכסלי עבר בדרך הזאת בשנת 1933: כצאתנו מן התחנה התברר לי שהמקום נקרא פרוגרסו. העבודה הזאת הרגויה אותי; אני יכול להבחין באירועיה מבלי שרדנישו לי אותה...". בקצב של 15 קילומטרים בשעה ממשכה הרכבת ל-זאקאפה (מצאתי את מישרדו של מחל-התחנה. הוא היה מצוייד במאורה בלוח-שנה, בתיקה מעץ, כשפור לניירות..."). על תרן היה לעבור את הגבול לאל-סאלוודור, לא ברכבת. הוא שוכר מונית ב-10 דולר, שנהגה משליך אותו בצד הי-כביש, והוא גורר את מיוודתו עד ל-גבול: "הגבול היה צריך. נער בחולצת ספורט חתים את דרכוני ודרש כסף...". כותרת הפרק הבא היא בקרונוע לטן-סאלוודור (הנסיעה באוטובוס נמשכת שעתים, הרכבת נסעה הצי יום..."). ה-רכבת היתה ארבעה קרונות וקטרי-דול-הקרונות היו מפורמים לסיורני-כתי-בות: מחלקה ראשונה ומחלקה שנייה, וכולם היו מלוכלכים באותה מידה...". תרן מתאר את 14 המישחות, השולטות בסן-סאלוודור, ואחד מהנוסעים ברכבת, אלפרדו, אומר לו, "אנחנו כמו הישרא-ליים". כאשר תרן שואל באירוניה, "אתם מתכוונים לפרש לאיזה מקום?" התשו-בה היא, "יכולנו לכבוש את הונדוראס לפני כמה שנים...". באל-סאלוודור עובר תרן חוויה של מישחק כדורגל בין סן-סאלוודור ומכסיקו, חוויה שרק מגלה את קצה קצהו של עולם, שהכדורגל הוא אחד משיאיו הפראיים ביותר.

החוויה הישראלית * מיסטר אהרון ודוקטור מגד

מזה שנות דור מלאה הסופר אהרון מגד את קוראי ספריו בעלילות בלתי-מצוי-אותיות, בניבויים גודשי סכרין וחוסר-אמינות. בעיני דור הקוראים הצעיר מייצגים ספריו של מגד עולם של לבטים, אשר כל קשר בינם ובין החוויה הישראלית הוא מיקרי בהחלט.

בחודשיים האחרונים דומה כי אהרון מגד העיתונאי, התעלה על אהרון מגד הסופר. לראשונה מזה שנות דור התקרב אל האמת של דורו, בסידרת כתבות שפירסם בדבר תחת הכותרת מיכה שתוק. דומה, כי לפנינו נוסחה של דוקטור ג'קיל ומיסטר הייד תרבותי.

גיבור מאמריו של מגד הוא אדם המכונה מיכה שתוק, אשר "ביליל ה-17 ביולי 1948, באחד הקרבות המרים על כיבוש מישטרת עיראק-סואידי, נפגע מרסיים של פגז באשתי, ואיבד את הכר-תו...". את גיבורו זה פוגש מגד בנקודות צומת רבות של ישראל בסוף 1981, אם בימית, אם בגדרה, בשפת-כינרת, וב-מישקן-הכנסת.

אין זה משנה אם אותו מיכה שתוק קיים במציאות או לא, דבר אחד ברור — הוא מייצג נאמן של דור תש"ח, דור שסג כדור או רסיס בראשו במילחמת תש"ח, שחדל לראות את המציאות כה ווייתה, ושחי מאז ועד עצם היום הזה באשליות מטורפות, אשר איפשרו לגיוון לאכול בכל חלקה טובה במדינה הזאת. מיכה שתוק הוא אני קולקטיבי, פליטת-עט של אהרון מגד, שהעניקה לו עדנה. מיכה שתוק חי בעולם של העבר. הוא מנותק לחלוטין מהמציאות הישראלית, למרות ניסיונותיו הבלתי חדלים להיות מעורה בכל פעילות קיימת. הוא מטורף.

הוא מאמין בזכות קיומה של חלוציות בי-1981. הוא כואב דברים, שהוא וחבריו אשמים ביצירתם. הוא חי במעין אמנויה מדימה. הוא חסר הגיון עשוי. הוא מעין תערובת של חוני-המעגל וריס ואן-וינקל, אשר נותקו תקופות ארוכות מסביבתם. אין זה משנה אם אהרון מגד מודע או לא מודע לגיבור החדש. שהרי זה הגיבור האמיתי הראשון שלו, מאז שלומיק, של מושלגה ונא. גם אין זה משנה אם דוקטור מגד ניצח את מיסטר אהרון. העיקר הוא, שמיכה שתוק יכול לצאת ספר ישראלי מדהים. יש בו כל המרכיבים לכך.

סופרתונאי מגד
עדנה